

1968, 1. březen, Praha. - Rozhovor redaktora švýcarského listu *Gazette de Lausanne* s Antonínem J. Liehmem, nazvaný *Klidná revoluce v Československu, převzatý týdeníkem Literární listy*.

Řekl jste několikrát, že leden 1968 je nejvýznamnějším datem v dějinách Československa od února 1948, kdy převzala moc komunistická strana. Jak to myslíte?

Roku 1948 jsme vykročili cestou socialismu. Avšak studená válka a stalinismus nutně musely vést k stalinskému vykojení československého socialismu. Teprve dnes se můžeme vážně pokusit dokázat, že je i jiná cesta, cesta demokratického socialismu, pro který jsme se kdysi rozhodovali, netušíce, že tehdy nebyl uskutečnitelný.

Může tento demokratický socialismus verze 1968 vést v delší perspektivě k pluralitě stran?

Nikdo nemá definitivní recept, podle něhož by mohl definovat, co je to demokratický socialismus. Sami víme lépe, co už nechceme, než co by bylo třeba dělat. Na Západě se nám vyčítá, že se u nás opět všechno odbylo s vyloučením veřejnosti. V režimu, jako je náš, v němž dosud neexistuje mechanismus skutečného demokratického socialistického státu, je však žádoucí, aby se první krok mohl udělat v rámci existujícího mechanismu. Jinak hrozí nebezpečí opakování Budapešti z roku 1956. V tom také spočívalo jádro velkého sporu s některými soudruhy v Československu i za hranicemi.

Za prvé jde tedy o demokratizaci strany. To se musí stát rychle. Všechny návrhy ústředního výboru směřují k tomuto cíli. Za druhé je třeba demokratizovat celý veřejný život a existující instituce.

Až bude ve straně i ve všech existujících institucích a organizacích nastolena skutečná demokracie, v jejímž rámci může každý zastávat a hájit své názory a organizovat se k tomuto cíli, dojdeme nezbytně k tomu, že začneme pocívat potřebu nových institucí, nového mechanismu, který může znamenat i pluralismus.

Mluvíte o nových demokratických perspektivách. Jaký druh svobody máte na mysli, západní nebo komunistickou?

Socialismus má své oprávnění jen tehdy, zajistí-li lidu či národu více svobody a zároveň větší materiální rozvoj než systém předchozí. Mohli jsme se přesvědčit, že vzhledem k demokratickým tradicím země a její ekonomické struktuře nedává stalinský komunismus v Československu na tyto dvě otázky kladnou odpověď. Protože však stále věříme v socialistické řešení problémů 20. století, nemůže jít o návrat nazpátek, nýbrž toliko o hledání řešení v naznačeném směru.

Proč nebyl vývoj, který se uskutečňuje v roce 1968, možný už v roce 1956, kdy započal nesmělý proces destalinizace?

V tom období vládlo mylné domnění, že stalinismus je charakterizován toliko svými nejzřejmějšími krajnostmi. Panoval názor, že odstraněním těchto krajností (všemocnosti policie, nekontrolované justice, omezování osobní svobody atd.) bude stalinismus likvidován. Postupně se však dospívalo k pochopení, že stalinismus je cosi mnohem hlubšího než tyto krajnosti. Tak například stalinský způsob myšlení vedl k dezintegraci ekonomiky země, jako je Československo. Po prvních krocích (i v teoretickém myšlení), směřujících k tomu, aby byla naše ekonomika opět postavena na nohy, nebylo těžké pochopit, že tyto ekonomické reformy mohou vést ve vyspělé zemi, jako je naše, k cíli toliko tehdy, budou-li provázeny hlubokými změnami politických struktur. Z rozporu mezi odhodláním provést ekonomickou reformu a nechutí k zásadní změně krajního politického centralismu, který jsme zdědili ze stalinského období, se zrodila politická krize z konce roku 1967.

Zajímá se široká veřejnost skutečně o nedávné události?

Je charakteristické pro stalinský režim, ať už v jeho vypjatém či mírnějším období, v období tvrdém či liberálním, že podporuje nezájem obyvatelstva o politiku. Cesta k obnovení zájmu veřejnosti o politiku bude dlouhá. Avšak v době, kdy existuje televize, rozhlas, tisk, by překonání této vzdálenosti nemuselo trvat příliš dlouho. Vření mezi studenty loni na podzim dokázalo, že odpolitizování mládeže není

skutečností tak nezvratnou, jak si mnozí mysleli. Jde tu, samozřejmě, o příklad, jehož platnost je omezená, ale někde je třeba začít. Musíme počítat s probuzením veřejnosti. Jinak bychom kráčeli k jistému neúspěchu.

Jaké důsledky bude mít nová politika pro styky se Západem?

Statisíce Čechů a Slováků podnikly v uplynulých několika letech cestu na Západ. Získat pas bude nepochybně spojeno se stále menšími obtížemi a každý by měl mít svůj osobní pas s trvalým výjezdem. I tak však zůstane ekonomický problém, problém deviz, jehož řešení bude dlouhé a obtížné.

Kulturní styky se budou dozajista rozšiřovat všemi směry, budou stále decentralizovanější a osobnější, budou se vyvíjet k přímým kontaktům mezi organizacemi a institucemi. K velkým změnám dojde nepochybně i uvnitř země, zavládne větší svoboda kulturního projevu, přičemž zároveň doufám, že se kultura dostane ochrany před působením zákonů kulturního trhu, jež působí vždycky ve prospěch hodnot menších a nejmenších. Je totiž třeba vypracovat takovou kulturní politiku, jež by se stala ochráncem skutečné kultury a jejím šířitelem mezi masami. Nejde o to opíčit se po Západu, nýbrž udělat víc než on.

Lze hovořit i o nové etapě ve vývoji vztahů mezi Čechy a Slováky?

Především nesmí být skutečnost, že do čela strany byl postaven Alexander Dubček, považována za vítězství Slováků nad Čechy. Dogmatiků bylo mnoho na obou stranách. Existuje však nadále slovenská otázka, o níž se v uplynulých letech nemluvilo (všechno bylo přece v naprostém pořádku...), což podstatně přispělo k zhoršování situace. Otázku vztahů mezi oběma národy je třeba začít vyřizovat bez prodlení. Budou určitě podniknuty kroky k ústavní revizi postavení Slovenska i k dosažení lepší rovnováhy mezi ekonomikou obou částí země.

Jaká bude odezva vaší klidné revoluce v socialistických zemích?

Velký význam toho, co se u nás stalo, spočívá podle mého názoru v tom, že poprvé od Leninovy smrti vyměnila některá komunistická strana vedení výlučně z vnitřních příčin po dlouhé demokratické diskusi v ústředním výboru, bez použití síly. To samozřejmě může vyvolat celou řadu úvah. Byl podán důkaz, že takový vývoj je možný bez krveprolití a bez nedemokratických metod. O čem se mnozí odvažovali uvažovat toliko teoreticky, z někdy oprávněné obavy před důsledky, se stalo »praxí«, konkrétním příkladem.

Literární listy, roč. 1 (1968), č. 1, 1. března 1968, s. 4.